

KORUNAN ALANLARIN YÖNETİMİNDE YAŞANAN SOSYO-EKONOMİK ODAKLI SORUNLARA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Hasan ALKAN¹

Mehmet KORKMAZ²

¹Yrd. Doç. Dr., SDÜ Orman Fakültesi Orman Ekonomisi Anabilim Dalı ISPARTA
hasanalkan@orman.sdu.edu.tr

²Yrd. Doç. Dr., SDÜ Orman Fakültesi Orman Ekonomisi Anabilim Dalı ISPARTA
mkorkmaz@orman.sdu.edu.tr

Özet

Bazı alanların çeşitli statülerde yasal koruma altına alınması, bu alanların korunması ve geliştirilmesi için yeterli olamamaktadır. Bunun temel nedeni korunan alanları insan faaliyetlerinin sınırlandırıldığı ya da tamamen yasaklandığı alanlar olarak kabul eden pasif ve katı koruma anlayışının kendisinden beklenen sonucu üretmemesidir. Bu bildiride yasal koruma statüsü verilen alanlarda (özellikle milli parklar kanununa göre) yaygın olan katı ve pasif koruma anlayışının hedeflerine ulaşip ulaşmadığı tartışılmış, planlama çalışmalarında karşılaşılan sosyo-ekonomik odaklı sorunlar irdelenerek, Isparta İli Korunan Alanlarından (Kızıldağ Milli Parkı, Kovada Gölü Milli Parkı, Gölcük Tabiat Parkı ve Yazılı Kanyon Tabiat Parkı) örneklerle detaylandırılmış ve mevcut planlama yaklaşımının eleştirel noktaları ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Korunan alanlar, yönetim planları, yerel katılım

An Investigation for Socioeconomics Problems in Management of Protected Areas

Abstract

It is not sufficient having some areas under legal protection in different statuses for protecting and developing these areas. The main reason of this is that a passive and insensitive protection concept, which accepts the protected areas as the areas that the human activities are limited or completely prohibited, could not be able to produce the expected result. In this paper, we discussed whether the common insensitive and passive protection concept achieved its aims in the areas that were under legal protection status (particularly, in accordance with national parks law), analyzed the socio-economic problems that were faced with in planning studies, gave details with the examples from Protected Areas in Isparta Province (Kızıldağ National Park, Kovada Lake National Park, Gölcük Nature Park and Yazılı Kanyon Nature Park) and stated the critical points of the existing planning concept.

Keywords: Protected areas, management plans, local participate

1. Giriş

Doğa koruma çalışmaları dünyada olduğu gibi ülkemizde de yıllardır süregelmektedir. Kaynak değerine sahip olduğu düşünülen bazı alanların milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı, muhafaza ormanı, yaban hayatı geliştirme alanı, gen koruma ormanları gibi statülerle yasal olarak korumaya alınması, bu çalışmalar kapsamında öne çıkan uygulamalardandır. Özellikle biyolojik çeşitlilik bakımından zengin olan gelişmekte olan ülkelerde yasal koruma statüsü verilen alanların sayısı ve alanı günden güne artmaktadır (Noughton-Treves ve ark., 2005).

İlk korunan alan çalışmaları görsel yönden önemli, rekreasyona yönelik alanların koruma altına alınması ile başlamıştır. Günümüzde ise bazı alanların korunan alan olarak çeşitli yasalarla koruma altına alınmasının nedeni rekreasyonun çok ötesindedir. Doğal korunan alanlar

sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir çevre yönetimi, sürdürülebilir orman yönetimi, biyolojik çeşitlilik gibi güncel strateji ve politikaların hayata geçirilmesi için öne çıkarılan önemli araçlardan biridir.

Türkiye’de gerek yasal düzenlemelerle gerekse taraf olunan uluslararası sözleşmeler kapsamında birçok alana koruma statüsü verilmiş durumdadır. “1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu (1971)”, “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983-1987)”, “6831 sayılı Orman Kanunu (1956)”ve “2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (1983)” korunan alanların tesisine olanak sağlayan yasal düzenlemelerdir. Bununla birlikte, “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, “Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi”, “Ramsar Sözleşmesi” gibi uluslararası sözleşmeler uyarınca da Ülkemizde bazı alanlara koruma statüsü verilebilmektedir.

6831 sayılı Orman Kanununa göre ormanlar; üretim ormanları, koruma ormanları ve milli parklar olarak 3’e ayrılmaktadır. Bununla birlikte aynı kanun kapsamında doğanın yerinde korunmasına katkıda bulunmak ve sürdürülebilir orman yönetimine katkı sağlamak amacıyla Gen Koruma Ormanları, Tohum Meşcereleri ve Orman İçi Dinlenme Yerleri gibi koruma statüleri de bulunmaktadır. Bu bildirinin esas konusunu oluşturan Milli Parklar Kanununa göre tahsis edilmiş korunan alanlar ise milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları ve tabiat anıtları olmak üzere 4’e ayrılmaktadır. Bu alanlardan bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları milli park olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları tabiat parkı; tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçaları tabiat anıtı ve bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş, ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olan ve sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılan tabiat parçaları ise tabiatı koruma alanı olarak isimlendirilmektedir.

Ülkemizde milli parklar kanuna göre tahsis edilmiş 39 adet milli park (877.771 ha), 26 adet tabiat parkı (77.152 ha), 32 adet tabiatı koruma alanı (63.008 ha) ve 104 adet tabiat anıtı (5.286 ha) bulunmaktadır (URL-1, 2008).

Bir korunan alanın kendisinden beklenen tüm faydaları sağlayabilmesi için etkili bir şekilde yönetilmesi zorunludur. Bunun için ise yönetim planlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Gbadegesin ve Ayileka, 2000; Dolisha ve ark., 2007; Ostrovsky, 2003). Ülkemizde bu amaçla kullanılan yönetim planları, alana yönelik hazırlanan uzun devreli gelişme planlarıdır. Milli Parklar Kanunu’nun 4. maddesi ve Milli Parklar Yönetmeliği’nin 11. maddesine göre, milli parklar için uzun devreli gelişme planlarının hazırlanması zorunludur. Bununla birlikte tabiat parkları için de uzun devreli gelişme planları hazırlanabilmektedir. Bu planların ilk örnekleri ülkemizin planlama konusunda yeterli bilgi birikimi ve deneyime sahip olmadığı ve bu konuda uzmanlaşmış personelin bulunmadığı gerekçeleriyle 1960’lı yıllarda yabancı uzmanlara yaptırılmıştır. Aradan yaklaşık 50 yıl geçmesine rağmen uzun devreli gelişme planlarının hazırlanması bakımından hala ciddi sorunlar bulunmaktadır. Nitekim, planlamaya ilişkin ilke ve yöntemler hala netleştirilememiş ve modern yönetim anlayışının vazgeçilemez bir unsuru haline gelen katılımcılık, planlama çalışmalarıyla bütünleştirilememiştir. Planlama sürecine ilgi gruplarının (özellikle orman köylüsü) dahil edilmemesi, plan hazırlansa bile bu planın uygulanamamasına neden olmuştur.

Gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi Ülkemizde de korunan alanların planlama ve yönetiminde, genellikle yerel halkın dışlandığı katı ve korumacı bir yaklaşım hakimdir. Bu anlayış bir doğal kaynaktan yararlanmanın kanun hükümleriyle yasaklanması veya sınırlandırılması ile kaynağın korunabileceği varsayımından hareket etmektedir (Rutagarama ve

Martin, 2006). Bu yaklaşım korunan alanlara yönelik belirlenen hedef ve amaçlar bakımından karar vericiler ile kaynak kullanıcılarının çatışmasına neden olmaktadır. Zira, kaynak yöneticilerinin amaçları bu kaynaklardan faydalanmayı en aza indirmek ya da tamamen ortadan kaldırmak iken; kullanıcıların amaçları bu kaynaklardan faydalanmalarını arttırmak veya en azından mevcut faydalanmaları sürdürülebilmektir. Sonuçta, gelişmekte olan ülkelerde korunan alanların içinde veya yakınında yaşayan yöre insanının doğal kaynaklara olan bağımlılıklarının giderilememesi ve sosyo-ekonomik ölçütler bakımından zor durumda olan bu insanlara alternatif gelir kaynaklarının sunulmaması, söz konusu katı ve pasif koruma yaklaşımının başarısızlığı olarak ortaya çıkmakta ve koruma kağıt üzerinde kalmaktadır (Arias ve ark., 2000; WWF, 2003; Thomas ve ark., 2003).

Bu bildiriye yasal koruma statüsü verilen alanlarda (özellikle milli parklar kanununa göre) yaygın olan katı ve pasif koruma anlayışının hedeflerine ulaşp ulaşamadığı tartışılmış, planlama çalışmalarında karşılaşılan sosyo-ekonomik odaklı sorunlar irdelenerek, Isparta İli Korunan Alanlarından (Kızıldağ Milli Parkı, Kovada Gölü Milli Parkı, Gölcük Tabiat Parkı ve Yazılı Kanyon Tabiat Parkı) örneklerle detaylandırılmış ve mevcut planlama yaklaşımının eleştirel noktaları ortaya koyulmuştur.

2. Korunan Alanlarda Sosyo-Ekonomik Odaklı Sorunlar

Son yıllarda Dünya’da doğa koruma çalışmaları kapsamında yaygın bir şekilde gündeme gelen biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir orman yönetimi, doğal kaynak yönetimine yerel katılımın sağlanması gibi güncel kavramlar ülkemizde de sorgulanmakta ve bu bağlamda doğa koruma politikalarının yeniden belirlenmesine yönelik tartışmalar devam etmektedir. Küresel gelişmelerin izlenmesinde kavramsal yönden bir sorun yaşanmasa da, belirlenen yeni strateji ve politikaların uygulamaya dönüştürülmesinde önemli sorunlar yaşanabilmektedir.

Biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir orman yönetimi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi bakımından önemli bir değer atfedilen doğal korunan alanlara ilişkin uygulamalarda anlaşılması güç yaklaşımlar sergilenmektedir. Nitekim, Dünyadaki gelişmeler ışığında belirlenen ulusal strateji ve politikalarla bir taraftan doğal kaynakların korunmasına yönelik gelişmeler takip edilmeye çalışılırken; diğer taraftan mevcut veya potansiyel korunan alanlardan elde edilecek ekonomik kazanımlar bu kaynakların korunmasının önüne geçebilmektedir. Örneğin; maden arama ile ilgili mevzuatta yapılan güncel değişiklikler doğal kaynaklardan sağlanan/sağlanacak (kısa vadeli) ekonomik kazanımların koruma önceliğine yeğ tutulabildiğinin en güzel örneklerinden birisidir. Maden Kanunu ve Maden Faaliyetleri İzin Yönetmeliği’ne göre Türkiye’nin tüm korunan doğal ve tarihi alanlarında madencilik faaliyetleri mümkün hale getirilmiştir. Milli Parklar Kanunu’nun 3. maddesinde ise, bir alan milli park karakterinde olsa bile bu alanın milli park olarak belirlenebilmesi için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve diğer bazı bakanlıkların görüşlerinin alınması hükmü eklenmiştir. Böylece, sahip olduğu doğal kaynak değeri ile milli park olarak tahsis edilmesi gereken bir alanın bir maden ocağı haline dönüştürülmesi (ekonomik ölçütler göz önüne alındığında) mümkün hale gelmiştir. Bu durum mevcut korunan alanların korunabilmesi, yeni korunan alanların tesisi ve korunan alanların uzun devreli gelişme planlarının yapılabilmesi bakımından önemli bir sorun oluşturmaktadır. Ülkeyi yönetenlerin bu şekilde hareket ettiği bir ortamda vatandaşlardan doğa korumaya yönelik özen göstermesini beklemek herhalde hayalci bir yaklaşım olur.

Öte yandan, günümüze kadar olan uygulamalarla yasal olarak koruma statüsü verilmiş alanlar bakımından da önemli sorunlar bulunmaktadır. Zira, bu çalışmaların ilk hareket noktası alana ilişkin faydalanmanın yasaklanması olmuştur. Çünkü alana hangi statünün verileceği, büyüklüğünün ve sınırının ne olacağı, gibi konular yeterince araştırılmadan birçok alan korunan alan olarak ilan edilmiştir. Hatta bir alana birden fazla koruma statüsü verilebilmiştir. Örneğin, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından milli park olarak ilan edilen bir alan, Kültür ve Turizm

Bakanlığı tarafından da doğal sit alanı statüsüne alınmıştır. Korunan alan sınırlarının belirlenmesinde kırsal yerleşimler dikkate alınmadığı gibi korumaya alınan alanlarda pasif ve yasakçı bir koruma anlayışı ile yöre insanları bezdirilmiştir. Yöre insanını birçok bakımdan çıkar kaybına uğratan korunan alanların, alternatif gelir kaynağı da sağlayamaması nedeniyle bu alanlara yönelik yerel algılar olumsuz olarak şekillenmiştir. Örneğin; Isparta'daki korunan alanların içinde veya bitişiğinde yer alan birçok köyün kuruluş hikayeleri incelendiğinde, yörük kültürünün öne çıktığı görülmektedir. Köylere ilk yerleşenler yörede salma hayvancılık yapmak için uygun alanlar olması nedeniyle, buraları yerleşim yeri olarak seçmişlerdir. Ancak, yörede birçok alanın farklı statülerde yasal koruma altına alınmasıyla birlikte, köylüler temel uğraşı düzenleri olan salma hayvancılığı terk etmek zorunda kalmışlardır. Köylülerin meyvecilik gibi alternatif geçim kaynağı bulabildiği yerlerde bu durum çok önemli bir sorun olarak görülme de, geçim kaynağı sağlayabilecek uğraşı düzenlerinin sınırlı olduğu yerlerde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi dikkate alındığında bu yerlerde yaşayanların, ekonomik kazanımlarını korunan alanın oluşturduğu miras değerine tercih edeceği açıktır. Kovada Gölü Milli Parkı ile ilişkisi olan köylülerin bazı çıkar kayıpları ve buna bağlı olarak algılarındaki değişimler Tablo 1'de verilmiştir (Alkan, 2009).

Alternatif gelir kaynaklarına yönelişin gerçekleştirilemediği ve çıkar kayıplarının giderilemediği kırsal yerleşim birimlerinde yasaklamadan dolayı ortaya çıkan olumsuz algı ve tavırlar yasal koruma statüsü verilen alanların korunabilirliğini güçleştirmektedir. Isparta İli sınırları içerisinde bulunan Kovada Gölü Milli Parkı ve Kızıldağ Milli Parkı ile etkileşim halinde bulunan köylülerin bu alana ilişkin algılarına yönelik yapılan bir anket çalışmasının sonuçlarına göre (Tablo 2), yerel halkın önemli bir bölümü bu milli parkları gereksiz görmektedir. Doğrudan çıkar kaybına maruz kalmış köylülerde ortaya çıkan olumsuz algılar daha fazladır (Alkan ve ark, 2009). Diğer taraftan; Kovada Gölü, Kovada Kanalı, Beyşehir Gölü ve Orman Kaynakları ile eşsiz güzelliklere sahip olan bu iki milli park, alanla organik bağı olmayan ziyaretçileri ise büyülemektedir. TÜBİTAK destekli Isparta Doğal Korunan Alanlarında Doğa Eğitimi I ve II projelerine katılan ve bu milli parkları görme olanağı bulan 150 katılımcının tamamı bu alanların milli park olarak koruma altına alınmasını yerinde bulmaktadır (IDE, 2007-2008).

Tablo 1. Kırsal Yerleşimlerin Uğraşı Düzenleri Bakımından Yaşadığı Sorunlar ve Yerel Algılara Etkileri

Uğraşı Düzeni	Korunan alan ilanı ile birlikte ortaya çıkan değişim	Değişimin veya değişmemenin nedeni	Algı ve tavırlara yansımaları
Ormancılık	↓	Korunan alanlarda üretimin yapılmaması nedeniyle iş kaybı -Göl'den sulama suyu alınmasının yasaklanması	↓
Tarım	↓	-Tarımsal arazi kıtlığı -Hazine arazilerinin köylülerce kiralanmasına izin verilmemesi	↓
Odun dışı orman ürünleri	↓	Korunan alanlarda üretimin yapılamaması	↓
Su ürünleri üretimi	↓	Korunan alan içindeki sulak alanlarda avlanmanın yasaklanması	↓
Ekoturizm	→	Korunan alan ilanı ile birlikte ekoturizmin gelişiye yönelik bir beklenti oluşturulmasına rağmen bir gelişme sağlanamaması.	↓
El sanatları	→	Sektöre ilişkin makro ölçekli sorunlar ve turizmin gelişmemesi	→
Doğrudan istihdam	↓	Korunan alanlarda çalışabilme yönünde bir beklenti bulunmaktadır.	↓

(↓ Olumsuz, → Değişim yok)

Koruma yaklaşımına yönelik yerel algıların bu derece olumsuz olduğu bir ortamda bir alanı sadece yasaklarla korumak mümkün değildir. Örneğin; Kovada Gölü Milli Parkı'nın kaynak değerleri olarak tanımlanan göl, kanal ve orman kaynakları alanın milli park olarak korunmaya başlamasından itibaren geçen 38 yılda tahrip olmaya devam etmiştir (Şekil 1).

Tablo 2. Milli Parklara İlişkin Yerel Algılar (Alkan ve ark, 2009)

Köyler	Milli Park	Milli parkın gerekli/gereksiz görülme durumu	
		Gerekli (%)	Gereksiz (%)
Belceğiz	Kızıldağ	50	50
Yeniköy		60	40
Armutlu		43	57
Sarıkabalı		14	86
Gölkonak		18	82
Çeltek		60	40
Karayaka		25	75
Beyköy		63	37
Yassibel		50	50
Kıyakkede		54	46
Gedikli	0	100	
Serpil	Kovada Gölü	71	29
Kırıntı		0	100
Yuvalı		43	57
Yukarı Gökdere		5	95
Akbelenli		30	70
Karadiken		0	100

Bu örnekte göze çarpan en önemli konulardan birisi milli parkın en önemli kaynak değerinin Kovada Gölü olduğunun kabul edilmesine rağmen; en fazla tahrip olan doğal kaynağın da göl olmasıdır. Bu durum koruma amaçlı önceliklendirmelerde de ciddi hatalar yapıldığının güzel bir örneğidir. Göle yönelik olarak öngörülen tek koruma önlemi, gölün her türlü avlanmaya yasaklanmasıdır. Ancak göl, Kovada Kanalı'ndan gelen her türlü atıkla kirlenmeye devam etmektedir. Orman kaynaklarına yönelik ise sıkı bir koruma hakimdir. Halbuki bu yöre söz konusu ormanlara bu denli sahip olmasaydı da gölün eşsiz güzelliği nedeniyle milli park olabilirdi. Ancak göl olmasaydı bu alanın milli park ilan edilmesinin bir anlamı olmazdı. Zira, yöredeki karasal ekosistemlerde yer alan flora ve fauna yapısına Türkiye'nin bir çok yöresinde rastlamak mümkündür.

Yüksek	Ormanlar	Kanal	Göl
Orta			
Az			
Yok			
Etki Düzeyi	Kaynak Değerleri		

Şekil 1. Kovada Gölü Milli Parkı'nın Kaynak Değerlerinin Mevcut Durumu (Alkan, 2009)

Korunan alanlara ilişkin benimsenen yasakçı pasif koruma yaklaşımı, bu alanlardan elde edilebilecek potansiyel gelirlerin de bir tarafa bırakılmasına neden olmaktadır. Çünkü; korunan alanlarda yaşanan en önemli sorunlardan birisi, bu alanlara ziyaretçi çekmenin güç olmasıdır.

Yöredeki korunan alanlarda konaklamaya yönelik yeterli tesis bulunmaması ve etkinlik çeşitliliğinin sınırlı olması nedeniyle Isparta’da yaşayan halkın önemli bir bölümü bile Kızıldağ Milli Parkı, Kovada Gölü Milli Parkı, vb. korunan alanları henüz ziyaret etmemiştir. Alana gelen az sayıdaki ziyaretçi ise, ziyaretlerini günü birlik olarak planlamak ve sadece doğa yürüyüşü ile yetinmek zorundadır. Örneğin; Kovada Gölü Milli Parkında yapılabilecek en kolay ve güzel etkinlik (belki de) sportif olta balıkçılığıdır. Ama bu etkinlik yasaktır. Tesisleşememenin ve etkinlik çeşitliliğinin sağlanamamasının ana nedeni kaynak yöneticileri tarafından alanların planlarının tamamlanamamış olmasına bağlanmaktadır. Mevcut planların uygulanabilir olmamasının da bunda rolü bulunmaktadır. Sonuçta, yeni tesislerin kurulması bakımından çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından talep gelse de bu talep karşılanamamaktadır.

Milli park ve tabiat parkı gibi rekreasyona izin verilen korunan alanlarda bu alanların işletmeciliği genellikle ihale yoluyla özel sektöre verilmektedir. Ancak, birçok korunan alanda yapılabilecek etkinliklerin sınırlılığı ve tesislerin yetersizliği nedeniyle ihalelere katılım düşük düzeyli olmaktadır. Kovada Gölü Milli Parkı’nda gününbirlik kullanım alanı dışında bir tesis bulunmamaktadır. Bu alanda bulunan tesis ise 2007 yılında yakılmış/yanmıştır. Alan uzun yıllardır düzenli bir şekilde işletilememektedir. Gölcük Tabiat Parkı Isparta kent merkezinde yaşayanlar tarafından önemli bir rekreasyon alanı olarak görülmesine rağmen bu alanın işletmeciliğinde de yıllardır bazı sorunlar yaşanmaktadır. Parkın zengin bir rekreasyonel potansiyeli bulunmaktadır. Ancak, başta Isparta olmak üzere, Burdur ve diğer yöre insanlarına sadece piknik alanı olarak hizmet vermekte ve kullanım sadece gölün yakın çevresinde yoğunlaşmaktadır. Parkta piknik dışında, farklı ve ilginç rekreasyon etkinliklerinin bulunmaması, alt ve üst yapı/tesislerin yetersizliği, çok yönlü, rahat ve kaliteli hizmet olmaması gibi olumsuzluklar nedeniyle kaynak kullanıcılarının beklentileri karşılanamamaktadır (Gül ark., 2004). Yazılı Kanyon Tabiat Parkı birçok aktiviteye ev sahipliği yapmaya aday bir alan olmasına rağmen, bu alanda da doğa yürüyüşü dışında bir etkinlik söz konusu değildir. Bununla birlikte alandaki bilgilendirme levhaları da yetersizdir. Nitekim, kanyonda endemik bitki türleri bulunmasına rağmen, ziyaretçilere flora kompozisyonu tanıttılamamaktadır. Kanyonun en önemli kaynak değerlerinden olan yazıtlar korunamamıştır. Yine tarihi hamamın ortasından ise yürüyüş yolu geçmektedir. Kanyon boyunca uzanan su boruları ise önemli bir görsel kirlilik kaynağı olarak kabul edilmektedir. Kızıldağ Milli Parkı içinde bulunan Pınar Gözü mağarasının kapısına kilit vurulmuş durumdadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sonuçta potansiyeli gerçeğe dönüştürememiş olma, elde edilebilecek ekonomik ve sosyal faydaların elde edilememesi ve yerel düzeyde korunan alan fikrine karşı olumsuz tavırların gelişmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

3. Mevcut Planlama Yaklaşımının Eleştirel Noktaları

Buraya kadar değinilen hususlar dikkatle incelendiğinde korunan alanların yönetiminde, planlama çalışmalarının en önemli unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle daha önce belirtilen olumsuzlukların kaynağı olması nedeniyle bildirinin bu kısmında planlama çalışmalarının eleştirel noktalarına değinilmiştir.

Ülkemizde korunan alanların uzun devreli gelişme planlarının hazırlanmasına 1960’lı yıllarda başlanmasına rağmen, hala birçok korunan alan için bu planlar ya bitirilememiş ya da yapılan planlar uygulanamamıştır. Bunun birçok nedeni bulunmakla birlikte önemli görülenler aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Planlama çalışmalarının başlatıldığı ilk yıllarda planlama konusundaki bilgi noksanlıkları nedeniyle planların bazıları yabancı uzmanlara yaptırılmıştır. Yeterli envanter bilgilerine sahip olmadan ve ülke gerçeklerini dikkate almadan yapılan bu planlar doğal olarak hiçbir zaman uygulama şansı bulamamıştır. Örneğin; Isparta Yöresi’nde bulunan iki milli parktan biri olan Kovada Gölü Milli Parkı’nın uzun devreli gelişme planı, alanın milli park olarak ilan edildiği

1970 yılında Amerikalı uzmanlara yaptırılmış; ancak bu plan uygulanamamıştır. Bunun sonucunda da yörede yaşayan insanların milli parktan yararlanmasına yönelik getirilen yasaklar 38 yıldır süregelmiştir. Alana yönelik uzun devreli gelişme revizyon planı ise bir özel sektör işletmesine ihale edilerek hazırlanmış ve bu plan 23.06.2008 tarihinde Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP)'nce onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu planın ilk plana nazaran daha gerçekçi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, ticari amacın ön plana çıktığı bu planlama çalışmalarında da yeterince bilimsel çalışılıp çalışılmadığı tartışmaya açık bir husus haline gelmiştir. Nitekim, özellikle envanter aşamasında alansal çalışmalardan ziyade alanda daha önce yapılmış çalışmalarla üretilen hazır bilgilerden yararlandığı yapılan incelemelerden kolayca anlaşılmaktadır. Ayrıca, planlama aşamasında katılımcı bir yaklaşımın benimsenmediği ve başta yerel halk olmak üzere paydaşların bu sürece yeterince dahil edilmediği de söylenebilir.

Planlamaya yönelik önemli eksikliklerden birisi de ilkelerin, planlama yönteminin ve plan içeriğinin kesin olarak ortaya koyulamamasıdır. Bu durum planlar arasında farklılıklara yol açmakta ve planlayıcı ile uygulayıcı arasında anlaşmazlıklara neden olmaktadır.

Yeni ihale yasasına göre uzun devreli gelişme planlarının yapımı ihale yoluyla olmaktadır. Özel kuruluşlara öncelik kazandıran ve üniversiteleri dışlayan bu uygulamalarda daha çok ticari kaygılar ön plana çıkmakta, planlama esaslarına bağlı kalınmaksızın planlar yapılabilmektedir. Korunan alanların birçoğu için ana kaynak değerinin ormanlar olduğu gerçeği göz önüne alındığında, planlama ekiplerinin uzmanlık alanları itibariyle genellikle yetersiz kaldığı görülmektedir. Zira, orman mühendisliği eğitimi almış kişilerin bazen sadece bir yasal zorunluluğu yerine getirmek üzere ekibe dahil edildiği bilinmektedir.

Bazı korunan alanlara birden fazla koruma statüsünün verilmiş olması nedeniyle birden fazla kurumun sorumlu olması ise alan üzerinde yetki karmaşasına yol açabilmektedir. Ayrıca, bu alanlarda birçok kuruluş aynı anda, ama birbiriyle koordinasyonu olmayan bir şekilde çalışabilmektedir. Bunun yanında aynı kurum tarafından, aynı alana yönelik, benzer zamanlarda ve sonuçları bakımından ilişkili olan ancak farklı gruplar tarafından koordinasyon sağlanmadan yapılan çalışmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin DKMP tarafından Kovada Gölü Milli Parkı'nda veri elde edilmesi, analizi ve sonuçları itibariyle birbiriyle yakından ilişkili olabilecek iki çalışma birbirinden ayrı olarak yapılmıştır. Bu çalışmalardan birincisi GEF II Isparta Yaygınlaştırma Alanı Projesi kapsamında yapılan çalışmalar, ikincisi ise milli parkın uzun devreli gelişme revizyon planına yönelik çalışmalardır. Bu durum zaman, emek ve para kaybına neden olabilmektedir.

Diğer orman alanlarında olduğu gibi korunan alanlarda da mülkiyet sorunu henüz tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir. Örneğin Kovada Gölü Milli Parkı içinde bulunan hazine arazileri birçok kişinin göz koyduğu alanlar durumundadır. Bu durum alana yönelik önemli bir risk unsuru olduğu gibi, yerel halk ile olan ilişkileri de olumsuz olarak etkilemektedir. Nitekim yerel halk, bu alanı hazineden satın alamamalarının nedeni olarak milli parkı göstermektedir.

Gerek planların hazırlanması, gerekse bu planların uygulamaya aktarılması sırasında yaşanan başarısızlıkların odağında ise bu çalışmalara paydaşların özellikle de yerel katılımın sağlanamaması bulunmaktadır. Bir alan korunan alan olarak ilan edilirken o yörede yaşayan halka sorulmadığı gibi, bu alanın nasıl korunacağı ve bu alandan faydalanmanın nasıl olacağı konularına aranan çözüm, bu insanlar olmaksızın bulunmaya çalışılmaktadır. Özellikle planlama çalışmalarına yerel katılımın sağlanamaması durumunda korunan alanla organik bağı olan yerel halkın neredeyse tamamına yakını bu alana karşı olumsuz bir algı ve tavra yönelmektedir. Sonuçta, korunan alan yönetimi ile yerel halk arasında çatışmaların yaşanması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu çatışmaların önlenmesi iyi bir planlama ve ardından uygulama süreçlerinin sağlanması ile mümkündür. Bu kapsamda doğal kaynak yönetiminin planlanması için disiplinler arası kurulmuş ekiplerce planlamaya yönelik ölçüt ve göstergelerin belirlenmesi, plan modellerinin bilimsel anlayışla ortaya koyulması, uygulanabilir bir planlama rehberinin

yapılması ve bu planlama rehberinin kaynak yöneticileri tarafından kullanımının sağlanması gerekmektedir.

Ancak, planlama konusunda erk sahibi olan kurumların ciddiyeti ve planlama çalışmalarına yaklaşımı anlaşılır değildir. Örneğin; DKMP'nin talebi üzerine, 5 farklı üniversiteden 50'yi aşkın uzman tarafından yaklaşık 1 yılı aşkın bir süre içerisinde hazırlanan ve DKMP tarafından Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'a sunulan "Mevcut ve Potansiyel Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları İçin Yönetim Planı Modeli Geliştirme Projesi (TÜBİTAK-KAMAG)", TÜBİTAK'ın da bir yılı bulan değerlendirme süreci sonunda bilimsel, teknik ve bütçe aşamalarından geçmiş ve desteklenmesine karar verilmiştir. Bu süreç, proje hazırlanıp teklif edilmesinden itibaren TÜBİTAK Kamu Araştırmaları Grubunda detaylı incelenmesi, konu hakkında uzman kişilerin katılımıyla teknik panelin gerçekleştirilmesi ve yine uzmanların katılımıyla bütçe değerlendirmesinin yapılmasını içermektedir. Bu süreçte DKMP proje sonuçlarının uygulayıcısı olan kurum olarak proje süresince yapacaklarını ilgili panellerde ortaya koymuştur. Ancak bütün süreçleri başarıyla geçmesi ve TÜBİTAK'tan onay almasına rağmen bu çalışmayı talep eden ilgili genel müdürlüğün proje sonuçlarını uygulama garantisi vermemesi üzerine (başlangıçta istekte bulunmasına rağmen) hayata geçirilememiştir. Sonuçta yoğun emek, uzun zaman ve yüksek maliyet gerektiren süreçleri başarıyla geçen projenin bu aşamada reddedilmesi, haliyle harcanan zaman ve emek ile yapılan masrafların boşa gitmesine neden olmuştur. Bu durumda başlangıçta istekli olan kurumun daha sonra bu gereklilikten vazgeçmesinin temel nedeni, proje konusunun ilgili genel müdürlük için rutin işlerden olması ve AR-GE ile çözülecek bir sorun olarak görülmemesidir (TÜBİTAK, 2008). Öz bir ifadeyle, planları hazırlamak ve uygulamakla yükümlü olan kurumlar AR-GE'nin amacının ve ne işe yaradığının farkında değildir. İlgili genel müdürlüğün internet sitesinden anlaşıldığı üzere yaban hayatı geliştirme sahalarının planları kısa sürede ve hızlı bir biçimde kurum ve taşra teşkilatları tarafından hazırlanacaktır. Ancak bilimsel bir bakış açısından yoksun olarak hazırlanan bu yönetim planlarının yetersiz, noksan ve geliştirmeye muhtaç durumda olacağı açıkça görülmektedir.

Korunan alanlara yönelik planlama ilkelerinin kesin olarak ortaya koyulamadığının genel kabul gördüğü bir ortamda disiplinler arası bir anlayış ve ekleme gerçekleştirilecek olan ve diğer planlama çalışmalarına örnek oluşturması beklenen bu projenin bir karar değişikliği ile istenmiyor hale getirilmesi, sorgulanması gereken bir husustur. Bu noktada iki soruyla tartışma şekillendirilebilir. (1) Kendisine emanet edilen birçok alanı planlamakla yükümlü olan bu kurumun acaba kendisinin bir stratejik planı var mıdır? (2) Eğer var ise bu planlar her yönetici değişikliğinde tekrar mı hazırlanacaktır?

4. Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir çevre yönetimi, sürdürülebilir orman yönetimi, biyolojik çeşitlilik gibi hususlarda arzulanan başarıya ulaşmak isteniyorsa korunan alanların yönetimine ilişkin sorunlar mutlaka giderilmelidir. Bu bağlamda gerekli araştırmaları yapmadan ve kaynak değerlerini yeterli düzeyde tanımlamadan milli park, tabiat parkı veya başka bir koruma statüsünde korunan alan ilan etmek yerine öncelikle potansiyel korunan alanların rasyonel bir biçimde betimlenmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir. Bir yerin korunan alan olarak ilanından önce yapılacak bu tür betimlemeler ve analizler korumanın kağıt üzerinde kalmasını engelleyecektir.

Planlama çalışmalarında yerel halk ve diğer ilgi gruplarının dışlanmaması yasaklara dayalı pasif koruma yaklaşımdan uzaklaşmada önemli bir fırsat olacaktır. Aksi takdirde endemik bitki, nesli tehlikede olan hayvanlar derken; hem bu kaynaklar yeterli düzeyde korunamayacak hem de doğal kaynakların içinde ve/veya bitişiğinde yaşayan halk ve kültürel miras endemik hale gelmiş olacaktır.

Planlamaya yönelik ilkeler, planlama tekniği, kullanılacak yöntemler ve plan içeriği gibi konular artık netleştirilmelidir. Bunun için planlama çalışmalarında üniversiteler ve diğer AR-GE kuruluşlarından mutlaka destek alınmalıdır.

Planlar, sadece koruma üzerine odaklandırılmamalı, alana ilişkin faydalanmalara yönelik açılımlar da sunmalıdır. Örneğin; ekoturizm kapsamında yürütülebilecek etkinliklerin çeşitlendirilmesi ve tesisleşmenin önündeki engellerin doğal kaynaklara zarar vermeyecek şekilde kaldırılması, korunan alanların kendi finansman kaynaklarını sağlayabilir hale gelmesinin önünü açacaktır.

Korunan alanlara ilişkin öncelik verilmesi gereken çalışmalardan birisi de yörede yaşayan insanların; korunan alan, bu alanlardan beklenen potansiyel faydalar, getirilen kısıtlamalar, sağlanan yasal haklar ve alternatif gelir kaynakları gibi konularda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesidir. Bu bağlamda, özellikle TÜBİTAK tarafından desteklenen ve mevcut uygulamaları genellikle eğitimcilere yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim projelerinin kırsal yerleşimlere yönelik olarak yönlendirilmesi düşünülebilir.

Kaynaklar

- Alkan, H., 2009.** Negative impacts of rural settlements on natural resources in the protected areas: An example from Kovada Lake National Park., *J. Environ. Biol.*, **30** (2/3).
- Alkan, H., Korkmaz, M., McGill, D. ve Eker, M.** Conflicts in benefits from sustainable natural resources management: two diverse examples from Turkey, *J. Environ. Biol.* (accepted)
- Arias, C. H., Valery, A. F. ve Faria, H. H., 2000.** Measuring protected area management effectiveness. Forest Innovations Project, WWF/GTZ/IUCN Technical Series, No: 2, ISBN: 9968-825-06-9, 128 p.
- Dolisha, F. Josh, M., McDaniel, Lawrence D. Teeter, 2007.** Farmers' perceptions towards forests: A case study from Haiti, *Forest Policy and Economics*, 9, p.704–712.
- Gbadegehin, A. ve Ayileka, O., 2000.** Avoiding the mistakes of the past: towards a community oriented management strategy for the proposed national park in Abuja, Nigeria. *Land Use Policy* 17 (2), p.89–100.
- Gül, A., Özgüner, H., Akten, M. ve Küçük, V., 2004.** Gölcük Gölü ve Çevresinin Peyzaj Planlama ve Tasarımı, SDÜ Bilimsel Araştırma Yönetim Birimi, Alt Yapı Projesi No: 2002/2, Isparta.
- IDE 2007,** Isparta Korunan Doğal Alanlarında Doğa Eğitimi, TÜBİTAK-4001, Proje No: 107B031.
- IDE 2008,** Isparta Korunan Doğal Alanlarında Doğa Eğitimi II, TÜBİTAK-4001, Proje No: 108B015.
- Noughton-Treves, L., Holand, M. ve Brondon, K., 2005.** The role of protected areas in conserving biodiversity and sustaining local livelihoods. *Annual Review of Environment and Resources*, 30: p.219-252.
- Ostrovsky, M., 2003.** Detecting human impacts on ecosystem function in Southern Canada, M.Sc., University of Ottawa (Canada), 87p.
- Rutagarama, E. ve Martin, A., 2006.** Partnerships for protected area conservation in Rwanda, *The Geographical Journal*, **172** (4), 291–305.

- Thomas, C. ve Middleton, J., 2003.** Guidelines for management planning of protected areas. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, U.K.
- TÜBİTAK, 2008.** Mevcut ve Potansiyel Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Yönetim Plan Modeli, TÜBİTAK-1007G029, Ankara.
- URL-1, 2008.** <http://www.milliparklar.gov.tr/mpd/mp/millipark.asp> (Erişim Tarihi: 24/10/2008)
- WWF, 2003.** State of Europe's forest protection: WWF European Forest Programme, 4 th Ministerial Conference on the Protection of Forest in Europe, Vienna.